

Klaudia Nowicka

Uniwersytet Gdański

klaudia.nowicka@ug.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-2961-4634>

Turystyka zrównoważona jako element planowania strategicznego i polityki regionalnej najbardziej atrakcyjnych regionów województwa wielkopolskiego

Zarys treści: Celem artykułu jest analiza stopnia uwzględniania zasad turystyki zrównoważonej w strategiach rozwoju najbardziej atrakcyjnych turystycznie regionów województwa wielkopolskiego. Badaniem objęto 11 powiatów i 62 gminy, wykorzystując analizę dokumentów oraz wywiady eksperckie. Choć turystyka jest obecna w większości strategii, zapisy dotyczące zrównoważonego rozwoju są nieliczne i ogólnikowe. Zaleceń Grupy ds. Turystyki Zrównoważonej (TSG) nie wdraża się w pełni. Artykuł wskazuje na potrzebę opracowania dedykowanych strategii, lepszego monitoringu oraz większego udziału społeczności lokalnych w planowaniu turystyki.

Słowa kluczowe: turystyka zrównoważona, rozwój regionalny, województwo wielkopolskie, polityka regionalna

Wprowadzenie

Turystyka to jeden z najszybciej rozwijających się sektorów gospodarki, generujący istotne zyski i wspierający rozwój społeczno-gospodarczy regionów (Dogru, Bulut 2018). W 2022 r. odpowiadała za 7,6% globalnego PKB (World Travel, Tourism Council 2023), co świadczy o jej odporności i rosnącym znaczeniu po pandemii COVID-19. W Polsce liczba turystów wzrosła w ciągu dwóch dekad o 140%, a zagranicznych – o 85%, co pociągnęło za sobą rozwój bazy noclegowej (Bank Danych Lokalnych 2024).

Turystyka stymuluje lokalne gospodarki, ale może również prowadzić do degradacji środowiska, dewaluacji zasobów kulturowych i napięć społecznych. Zjawisko hipertrofii turystycznej (turystyfikacji) przejawia się m.in. wzrostem przestępczości, zanieczyszczeniem, wzrostem cen mieszkań i homogenizacją przestrzeni (Gotham 2005, Snepenger, Johnson 2005, Baudry 2017, Gravari-Barbas, Guinand 2017, Novy, Colomb 2017, Freytag, Bauder 2018, Muller-Gonzalez

i in. 2018, Seraphin i in. 2018, Sequera 2020, Crespi-Vallbona, López-Villanueva 2023). W skrajnych przypadkach prowadzi to do wypierania mieszkańców i konfliktów społecznych, jak pokazują przykłady Barcelony, Wenecji czy Berlina (Barata-Saulguero i in. 2017, Vianello 2017, Barrera-Fernández i in. 2019, Blanco i in. 2019). Również miasta Europy Środkowo-Wschodniej, w tym polskie, coraz częściej doświadczają skutków nadmiernego ruchu turystycznego (Pixova, Sládek 2017, van der Steina, Rozite 2018). Rozszerzenie UE o nowe państwa członkowskie oraz organizacja dużych wydarzeń (takich jak EURO 2012 w Polsce i na Ukrainie) szybko zwiększyły ruch turystyczny w krajach, które wcześniej nie były popularnymi celami turystycznymi (np. Polska czy Węgry, a przed wojną również Ukraina) (Banaszkiewicz i in. 2017). Z tych powodów konieczne jest, aby rozwój sektora turystycznego był dobrze planowany i zarządzany.

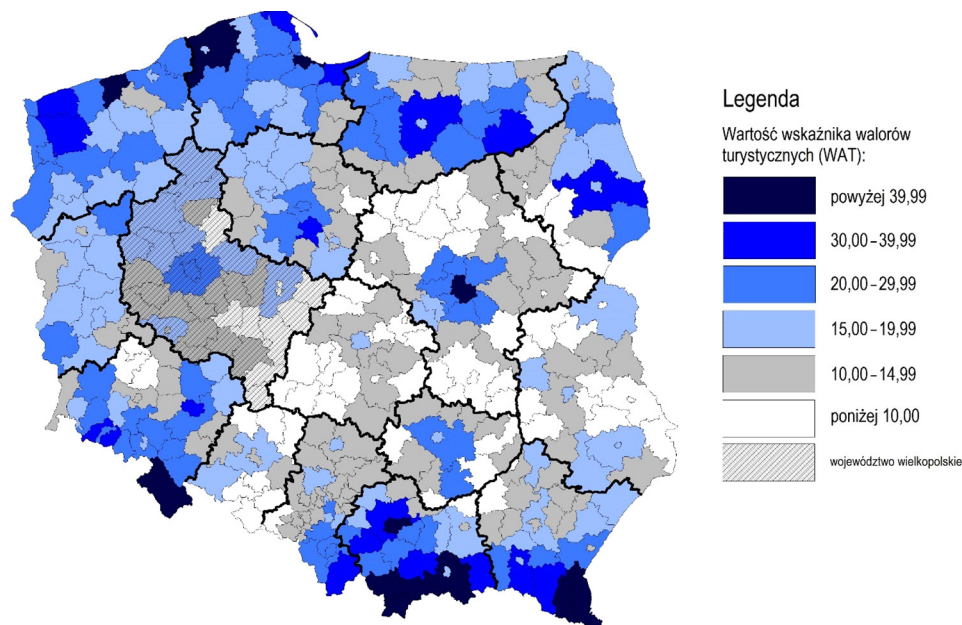
Rekomendacje Rady Europy (1995) oraz WTO (2004) podkreślają znaczenie równowagi między rozwojem a ochroną zasobów przyrodniczych i kulturowych. Mimo krytyki idei turystyki zrównoważonej (McCool, Moisey 2001, Dodds 2005, Snepenger, Johnson 2005, Niezgoda 2006, Liu 2010), pozostaje ona wiodącą koncepcją wyznaczającą zasady kształtowania współczesnej polityki turystycznej.

W 2004 r. Komisja Europejska powołała Grupę do spraw Turystyki Zrównoważonej (*Tourism Sustainability Group* – TSG), która opracowała wytyczne, dzięki którym sektor turystyczny ma stać się konkurencyjny i zrównoważony. Wszyscy interesariusze powinni: przyjąć holistyczne i zintegrowane podejście; planować długoterminowo; starać się osiągnąć tempo i kierunek rozwoju, uwzględniające charakter, zasoby i potrzeby społeczności gospodarzy oraz destynacji turystycznych; zadbać o zaangażowanie wszystkich interesariuszy; wykorzystywać najlepszą dostępną wiedzę; stosować zasadę ostrożności – minimalizować i zarządzać ryzykiem; odzwierciedlać wpływy w kosztach (zasada: zanieczyszczający płaci); ustalać i szanować limity tam, gdzie to stosowne; prowadzić ciągły monitoring (*Agenda for a sustainable... 2007*).

W 2012 r. Dyrekcja Generalna Komisji Europejskiej ds. Rozwoju i Współpracy (EuropeAid) we współpracy z UNWTO rozpoczęła wdrażanie projektu, którego celem było wzmocnienie zdolności w zakresie zrównoważonej turystyki. W ramach tego projektu opracowano przewodnik (*EU Guidebook on Sustainable... 2024*), którego celem jest pomoc we wdrażaniu zasad zrównoważonego rozwoju w planowaniu rozwoju sektora turystycznego. Według przewodnika polityka turystyczna stanowi jeden z pięciu podstawowych filarów turystyki zrównoważonej, i to właśnie planowanie strategiczne i polityka regionalna są przedmiotem niniejszego opracowania. Głównym celem badania jest analiza, w jakim stopniu planowanie w zakresie rozwoju turystyki w atrakcyjnych turystycznie powiatach i gminach województwa wielkopolskiego uwzględnia zasady zrównoważonego rozwoju.

Obszar i metodologia badań

W 2023 r. Główny Urząd Statystyczny opublikował raport dotyczący atrakcyjności turystycznej powiatów w Polsce. Aż 95 powiatów lub miast na prawach powiatu uzyskało wartość Wskaźnika Atrakcyjności Turystycznej na poziomie co najmniej 20, co pozwoliło na zakwalifikowanie tych jednostek terytorialnych jako regionów o wysokiej lub bardzo wysokiej atrakcyjności turystycznej (Zeszyt metodologiczny. Walory turystyczne... 2023) (ryc. 1).

Ryc. 1. Wskaźnik Atrakcyjności Turystycznej (WAT) w powiatach Polski
Źródło: opracowanie własne na podstawie Zeszyt metodologiczny. Walory turystyczne... (2023).

W województwie wielkopolskim dwa powiaty – miasto Poznań oraz powiat poznański – mają wysoki poziom Wskaźnika Atrakcyjności Turystycznej (powyżej 20,00), wśród pozostałych – 9 (złotowski, pільski, czarnkowsko-trzcianecki, obornicki, międzychodzki, szamotulski, gnieźnieński, koniński i leszczyński) posiada umiarkowaną atrakcyjność (15,00–19,99) (ryc. 1). W tych powiatach jedynie niektóre gminy mają znaczące atrakcje, które generują ruch turystyczny, zatem do badania włączono 11 powiatów ze wskaźnikiem WAT powyżej 15,00 oraz w celu przeprowadzenia dokładniejszej analizy wytypowano 62 gminy z największą liczbą atrakcji turystycznych zlokalizowanych w tych powiatach (wyłonionych na podstawie analizy oficjalnych stron internetowych powiatów, wydawnictw LOT, aplikacji TripAdvisor, GoogleMaps oraz innych rozproszonych źródeł internetowych).

Analizowany materiał badawczy obejmuje aktualne strategie rozwoju wybranych powiatów i gmin. Zgodnie z art. 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach polityki rozwoju, na poziomie lokalnym politykę tę realizują samorządy gminne i powiatowe poprzez strategie rozwoju, a dokumenty te mają nadrzędny charakter wobec innych planów instytucjonalnych. Ich struktura umożliwia porządkowanie informacji i skuteczne wdrażanie planów rozwoju. Zatem analiza strategii rozwoju wytypowanych regionów wydaje się odpowiednią metodą do osiągnięcia głównego celu tego artykułu, jakim jest określenie, jak kształtowana jest polityka turystyczna w analizowanych regionach oraz czy w planowaniu strategicznym realizowane są założenia turystyki zrównoważonej.

Spśród wybranych do badania powiatów, powiaty leszczyński i szamotulski nie posiadają aktualnej strategii rozwoju, natomiast w grupie gmin 17 jednostek (27%) nie dysponuje obecnie aktualnym dokumentem tego typu, choć niektóre z nich znajdują się na różnych etapach procesu jego przygotowywania. Ostatecznie, po weryfikacji dostępności materiałów badawczych, analizie poddano 9 dokumentów strategicznych na poziomie powiatów oraz 44 na poziomie gmin (tab. 1).

Tabela 1. Powiaty i gminy przyjęte do badania

Powiat	Gminy*
Poznań	–
poznański	Komorniki [w], Suchy Las [w], Tarnowo Podgórne [w], Swarzędz [m-w], Czerwonak [w], Kórnik [m-w], Stęszew [m-w], Murowana Goślina [m-w]
złotowski	Złotów [m], Złotów [w], Lipka [w], Okonek [m-w], Krajenka [m-w], Jastrowie [m-w]
pilski	Szydłowo [w], Łobżenica [m-w], Piła [m], Piła [w], Wyrzysk [m-w]
czarnkowsko-trzcianecki	Czarnków [m], Czarnków [w], Wieleń [m-w], Lubasz [w], Trzcianka [m-w]
obornicki	Rogoźno [m-w], Ryczywół [w], Oborniki [m-w],
międzychodzki	Chrzypsko Wielkie [w], Sieraków [m-w], Międzychód [m-w]
szamotulski	Obrzycko [m], Kaźmierz [w], Wronki [m-w], Pniewy [m-w]
gnieźnieński	Gniezno [m], Gniezno [w], Czerniejewo [m-w]
koniński	Kazimierz Biskupi [w], Golina [m-w], Stare Miasto [w], Grodziec [w], Wilczyn [w]
leszczyński	Osieczna [m-w], Włoszakowice [w], Wijewo [w]

* oznaczenia gmin: [m] – gmina miejska; [w] – gmina wiejska; [m-w] – gmina miejsko-wiejska
Źródło: opracowanie własne.

Przyjęte do badania dokumenty przeanalizowane zostały pod kątem dziewięciu wytycznych opracowanych przez Grupę do spraw Turystyki Zrównoważonej (TSG) oraz zagadnień poruszanych w ankiecie diagnostycznej dla filaru Zarządzenie i Polityka Turystyczna dostępnej w przewodniku EU Guidebook on Sustainable Tourism... (2024).

W celu określenia poziomu spójności dokumentów oraz zbadania, czy sektor turystyczny jest zintegrowany z szerokim zakresem działań, które mają wpływ na

społeczeństwo i środowisko naturalne, analizą objęto całą treść dokumentów, ze szczególnym uwzględnieniem rozdziałów i fragmentów poświęconych turystyce z wykorzystaniem analizy komputerowej tekstu (*computer-assisted content analysis*) oraz techniki *text mining*. Szczególną uwagę poświęcono rozdziałom dotyczącym wizji i misji wybranych jednostek terytorialnych, obranych przez nie celów strategicznych i operacyjnych, a także analizie SWOT, korzystając z faktu, że zdecydowana większość dokumentów odnosi się do wymienionych zagadnień oraz metody badawczej, co sprawia, że analizowane dane są porównywalne.

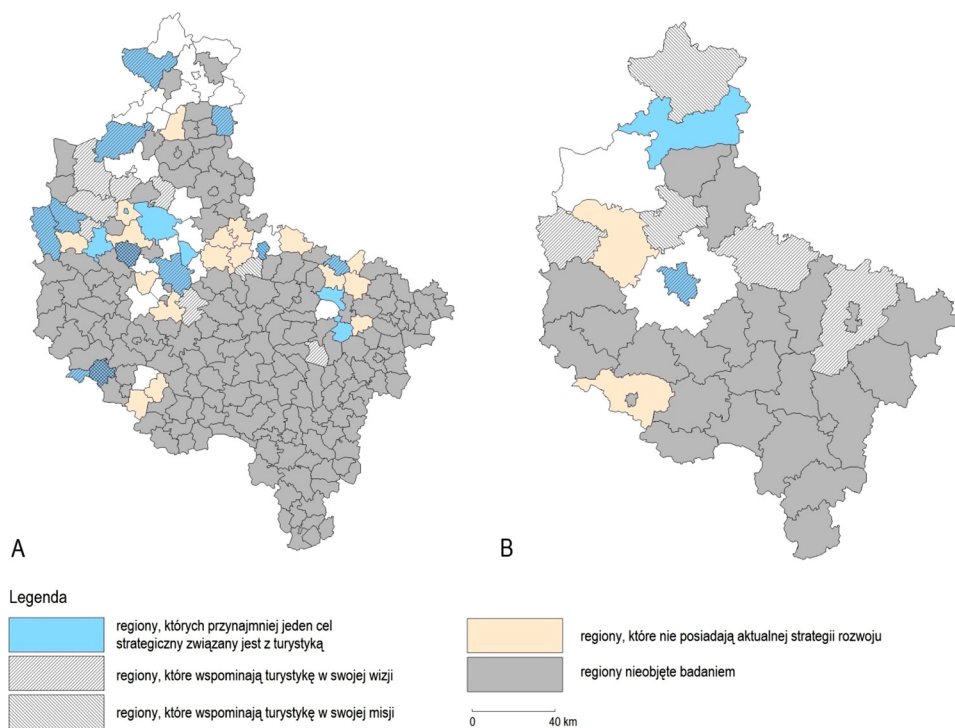
Ponadto badanie uzupełnione zostało o wywiady eksperckie przeprowadzone z osobami wskazanymi przez władze powiatowe jako pracownicy zajmujący się kształtowaniem polityki turystycznej w swoich jednostkach w okresie od 1 czerwca do 31 sierpnia 2024 r. Tylko 5 powiatów odpowiedziało pozytywnie na prośbę wzięcia udziału w badaniu i były to: powiat poznański, czarnkowsko-trzcianecki, gnieźnieński, koniński oraz szamotulski. Z uwagi na strukturę własności nieruchomości istotnych z punktu widzenia rozwoju turystyki (dominacja własności gminnej oraz Skarbu Państwa), powiaty przyjmują przeważnie rolę integracyjno-koordynacyjną, szczególnie w zakresie informacji, promocji i edukacji. Jednakże stanowisko władz powiatowych wpływa na kształtowanie polityk w regionach niższego rzędu, więc za istotne uznano włączenie do analizy zarówno powiatowych dokumentów strategicznych, jak i stanowiska władz lokalnych.

Zarządzanie i Polityka Turystyczna jako element wdrażania idei turystyki zrównoważonej w wybranych powiatach i gminach województwa wielkopolskiego

Jednym z podstawowych pytań, na które należy odpowiedzieć, analizując politykę regionalną w zakresie turystyki zrównoważonej jest to, czy turystyka w ogóle jest istotnym elementem planowania strategicznego w danym regionie. Autorka przyjęła, że jednostki, które wymieniają turystykę jako element swojej wizji lub misji, traktują ją priorytetowo. Zapisana w strategiach rozwoju wizja gminy lub powiatu określa pożądany przez władze lokalne obraz tej jednostki w perspektywie najbliższych kilkunastu lat. Z kolei misja określa, jakie są priorytety samorządu w działaniach na rzecz zaspokojenia potrzeb mieszkańców oraz podsumowania całego opracowywanego planu strategicznego.

Spośród analizowanych jednostek tylko gmina Murowana Goślina nie posiada zapisanej w strategii wizji ani misji. Spośród pozostałych gmin, 15 wymienia turystykę jako element wizji, a 5 – misji gminy (ryc. 2). Gminy Kaźmierz oraz Włoszakowice mają zapisy dotyczące turystyki w obu wymienianych elementach strategii. Gminy w wizjach i misjach odwołują się do zasad zrównoważonego rozwoju jako takiego, jednak sformułowanie odnoszące się wprost do idei turystyki zrównoważonej odnotowano tylko w jednym przypadku – w gminie Sieraków. Za pośrednie nawiązania do zasad turystyki zrównoważonej uznać można stwierdzenia odnoszące się do zapewnienia mieszkańcom odpowiednich warunków

i jakości życia, mimo rozwijania funkcji turystycznej. Taki zapis znalazł się w misji gminy miejskiej Gniezno: „Szczególna dbałość o warunki życia mieszkańców idzie w parze z otwartością na osoby odwiedzające miasto w celach turystycznych [...]”. W przypadku Gniezna, które jest jednym z najbardziej atrakcyjnych turystycznie miejsc analizowanego regionu, tego typu zapis może wynikać z obserwowanych już negatywnych skutków wzmożonego ruchu turystycznego. Na poziomie powiatów opisane wizje lub/i misje, które w jakimś stopniu odwołują się do turystyki, nie priorytetyzują jej, wymieniając rozwój turystyki jako jeden z wielu elementów planowania. Brak też bezpośrednich odwołań do turystyki zrównoważonej. Jednakże według deklaracji złożonych w wywiadach eksperckich, turystyka uznawana jest za sektor priorytetowy przez władze niemal wszystkich powiatów, które przystąpiły do badania.

Ryc. 2. Turystyka jako element planowania strategicznego wybranych gmin (A) i powiatów (B) województwa wielkopolskiego

Źródło: opracowanie własne.

Innym wskaźnikiem istotności funkcji turystycznej w polityce regionalnej jest ujęcie jej w celach strategicznych lub operacyjnych (ryc. 2). W przypadku 9 analizowanych dokumentów strategicznych na poziomie powiatów, tylko powiat złotowski nie posiada żadnego celu strategicznego lub operacyjnego związanego z funkcją turystyczną. Pozostałe jednostki zapisy takie mają i w przypadku miasta

Poznania oraz powiatu pilskiego są to cele strategiczne. Analiza na poziomie gminnym wykazała, że 36% (16 gmin) analizowanych gmin posiada przynajmniej jeden cel strategiczny związany z turystyką oraz 75% (33 jednostki) gmin odnosi się do rozwoju turystyki w przynajmniej jednym celu operacyjnym.

Zarówno w przypadku gmin, jak i powiatów władze skupiają się głównie na bardzo ogólnie sformułowanym podnoszeniu atrakcyjności turystycznej lub potencjału turystycznego, a szczególnie na inwestycjach w infrastrukturę (zwłaszcza infrastrukturę rowerową). Ponadto powiaty za cel obierają także koordynowanie działań podejmowanych przez podległe im gminy, tworzenie sieciowych/zintegrowanych produktów turystycznych oraz promocję turystyczną. Wśród bardzo ogólnikowo sformułowanych przez powiaty celów wyróżnia się powiat pilski, którego cele operacyjne odnoszą się do konkretnych działań, np. rewitalizacja Wyrzyskiej Kolejki Powiatowej jako produktu turystycznego. Na poziomie gminnym cele operacyjne są już bardziej konkretne i chociaż w wielu przypadkach są to sformułowania typu „rozwój turystyki, sportu i rekreacji” czy „wzmocnienie potencjału turystycznego gminy”, to istnieją też przykłady celów operacyjnych z przypisanymi do nich konkretnymi działaniami, np. w gminach: Jastrowie (budowa ścieżki rowerowej Jastrowie–Nadarzyce), Czarnków (np. utworzenie trasy kajakowej Góra/Pianówka–Wąlkowice z infrastrukturą towarzyszącą), Pniewy (np. rewitalizacja terenów nad zalewem w Osieczku – rozwój infrastruktury rekreacyjno-wypoczynkowej nad zalewem). Analizując stawiane przez gminy i powiaty cele pod kątem turystyki zrównoważonej, nie znaleziono żadnych bezpośrednich odwołań, jednakże są nieliczne przykłady, w których wspomniana jest ona pośrednio, np. „tworzenie turystycznych szlaków tematycznych w oparciu o walory kulturowe oraz przyrodnicze ze szczególnym uwzględnieniem ograniczania antropopresji na obszarach cennych przyrodniczo podlegających ochronie” – gmina Oborniki i Międzychód (jeden z kierunków z działań), czy też „zrównoważony rozwój gospodarczy z uwzględnieniem rozwoju turystyki i kultury” – gmina Trzcianka (cel strategiczny), „prowadzenie zrównoważonej gospodarki opartej na turystyce oraz wspierającej przedsiębiorczość na terenie gminy” – gmina Sieraków (cel strategiczny), „aktywne przeciwdziałanie negatywnemu wpływowi człowieka na środowisko naturalne” – gmina Wilczyn (cel operacyjny).

Podsumowując analizę wizji, misji oraz celów strategicznych (ryc. 2), stwierdzić można, że turystyka odgrywa istotną rolę w planowaniu strategicznym ponad połowy (54%) wybranych do badania gmin i 78% powiatów. Gdyby dodać do tego cele operacyjne, to jedynie 8 gmin, mimo posiadanych walorów turystycznych, nie uwzględniałoby funkcji turystycznej jako jednej z kluczowych dla rozwoju społeczno-gospodarczego. Natomiast biorąc pod uwagę analizę SWOT – nawet regiony, które nie wymieniają turystyki bezpośrednio w swojej wizji rozwoju, misji ani celach, dostrzegają jej potencjał, wspominając ją w analizie SWOT jako szansę lub mocną stronę. Jedynie gmina Suchy las nie wymienia turystyki w żadnej z analizowanych kategorii. Biorąc pod uwagę bezpośrednie odniesienia do turystyki zrównoważonej, nie pojawiają się one w analizowanych dokumentach, jednak są wskazania działań nawiązujących do ogólnej idei zrównoważonego rozwoju, np. „prowadzenie zrównoważonej gospodarki opartej na

turystyce oraz wspierającej przedsiębiorczość na terenie gminy” (cel strategiczny gminy Sieraków); „zrównoważony rozwój gospodarczy z uwzględnieniem rozwoju turystyki i kultury” (cel strategiczny gminy Trzcianka) czy też mniej wprost: „aktywne przeciwdziałanie negatywnemu wpływowi człowieka na środowisko naturalne” (cel strategiczny gminy Wilczyn). Dwie gminy – Międzychód i Oborniki – wyznaczają sobie następujące działanie: „tworzenie turystycznych szlaków tematycznych w oparciu o walory kulturowe oraz przyrodnicze ze szczególnym uwzględnieniem ograniczania antropopresji na obszarach cennych przyrodniczo podlegających ochronie” i chociaż w oczywisty sposób nawiązuje ono do idei turystyki zrównoważonej, niepokojący jest fakt, że zapis ten brzmi dokładnie tak samo w obu dokumentach – przypadków kopiowania takich samych sformułowań w dokumentach różnych gmin jest niestety więcej, co może podważać rzetelność analiz, które wykonano podczas ich opracowywania.

Wytyczne Grupy do spraw Turystyki Zrównoważonej (TSG) jako element planowania strategicznego w wybranych powiatach i gminach województwa wielkopolskiego

Analizę uwzględniania wytycznych TSG w planowaniu strategicznym gmin i powiatów oparto na zapisach aktualnych dokumentów strategicznych oraz danych pozyskanych w trakcie wywiadów eksperckich. Pierwsze z zaleceń TSG dotyczy przyjęcia holistycznego podejścia do turystyki oraz związanych z nią działań, które mają wpływ na społeczeństwo i środowisko naturalne. W przypadku analizowanych dokumentów strategicznych niektóre gminy dostrzegają związek turystyki z rolnictwem, zwłaszcza ekologicznym, dla którego agroturystyka stanowić ma działalność uzupełniającą (np. Okonek, Międzychód, Obrzycko), a sprzedaż ekologicznych produktów rolnych turystom przynosić ma dodatkowe dochody. W gminach Chrzypsko Wielkie oraz Lipka strategia mówi wprost o konieczności utworzenia złożonego produktu turystycznego, który integrowałby większość działalności społeczno-gospodarczej podejmowanych w gminach, np. folklor, produkty lokalne, rękodzieło, plody rolne, infrastrukturę i usługi, punkty informacji turystycznej oraz współpracę z organizacjami non profit, przedsiębiorcami i mieszkańcami. W przypadku powiatów miasto Poznań oraz powiat gnieźnieński odnoszą się bezpośrednio do zalecenia 1, planując integrację turystyki z szeroko pojmowanym biznesem i wystawiennictwem w Poznaniu oraz z działalnością rolniczą w powiecie gnieźnieńskim. Ponadto zdecydowana większość gmin (85%) dostrzega konieczność zachowania spójności opracowań strategicznych na wszystkich poziomach zarządzania, czyli na poziomie Unii Europejskiej, kraju, województwa, powiatu i gminy, zarówno pod względem metody sporządzania, jak i uwzględnianej problematyki.

Zalecenie drugie dotyczy okresu planowania i choć go nie precyzuje, to istotną kwestią jest dbanie o przyszłe pokolenia. Okresy planowania badanych

dokumentów gmin wynoszą od 5 lat (Czerwonak) do maksymalnie 16 lat (Trzcianka), przy czym najliczniejsza grupa to regiony obejmujące planowaniem strategicznym 10–11 lat – 22 gminy. Podobne okresy planowania mają powiaty, na których tle zdecydowanie wyróżnia się miasto Poznań, którego strategia opracowana została na lata 2010–2030, obejmując tym samym ponad 20 lat.

Poza liczbowo określonymi okresami planowania, strategie wszystkich analizowanych gmin i powiatów mówią o godnych warunkach życia obecnych mieszkańców oraz młodych ludzi, którzy w przyszłości będą tworzyć społeczności je zamieszkujące, np. „[...]realizacja misji, celów i działań Strategii powinna zapewnić dynamiczny i jednocześnie zrównoważony rozwój, a w ślad za tym, stałe podnoszenie poziomu życia obecnych i przyszłych pokoleń mieszkańców naszej gminy” (Tarnowo Podgórne). Natomiast tylko jedna gmina – Stare Miasto – wymienia bezpośrednio turystykę zrównoważoną oraz jej znaczenie dla przyszłych pokoleń: „Warto również pamiętać o ochronie i zachowaniu walorów przyrodniczych dla przyszłych pokoleń oraz rozwijaniu turystyki zrównoważonej, która szanuje środowisko i kulturę lokalną”.

Zapisy związane z trzecią wytyczną TSG, dotyczącą poziomu, tempa i kierunku rozwoju turystyki to między innymi cele (strategiczne i operacyjne) oraz zaplanowane działania z nimi powiązane. Większość gmin w swoich celach lub działaniach dotyczących rozwoju turystyki zwraca uwagę na: efektywne, ale i rozsądne wykorzystanie lokalnych walorów; sezonowość ruchu turystycznego oraz jego realną wielkość; współpracę i potrzebę sieciowania produktów turystycznych; budowanie ofert dostosowanych do potrzeb rynku lokalnego (np. ofert weekendowych); konieczność stopniowego rozwijania agroturystyki oraz wrażliwość na potrzeby mieszkańców w procesie tworzenia ofert turystycznych. Ponadto gminy Szydłowo, Jastrowie, Czarńków, Sieraków oraz Wronki planują opracowanie oddzielnej strategii rozwoju turystyki, co uznać należy za najpełniejszy sposób realizacji tego zalecenia. W strategii gminy Czarniejewo znajduje się zapis bezpośrednio odwołujący się do zalecenia trzeciego, który brzmi: „Tworzenie dokumentów planistycznych poczynając od studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego winno uwzględniać walory przyrodnicze Gminy Czarniejewo dla rozwoju agroturystyki, turystyki kwalifikowanej i rekreacyjnej co pozwoli uniknąć tworzenia planów inwestycyjnych sprzecznych z zasadami zrównoważonego rozwoju”. W przypadku powiatów, jedynie powiat koniński posiada aktualną (obowiązującą do końca 2025 r.) strategię rozwoju turystyki. Miasto Poznań oraz powiat gnieźnieński odniosły się do tego zalecenia, wskazując na konieczność stworzenia oddzielnych dokumentów strategicznych dotyczących rozwoju turystyki. Pozostałe powiaty deklarują, że rozwój funkcji turystycznej stanowi element ogólnej strategii rozwoju.

Czwarta wytyczna TSG dotyczy szerokiego zaangażowania wszystkich podmiotów w procesy decyzyjne oraz wdrożeniowe. Wszystkie analizowane dokumenty strategiczne opracowane zostały przy wykorzystaniu modelu ekspercko-partycypacyjnego i poddane konsultacjom społecznym na etapie ich tworzenia, co spełnia oczekiwania krajowych oraz unijnych instytucji odpowiedzialnych za rozwój terytorialny (art. 6 ust. 6 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia

polityki rozwoju). Gminy realizowały je w różny sposób, wykorzystując np. wywiady eksperckie i grupowe (fokusowe), sondaże, ankiety, spotkania, dyskusje. W konsultacjach udział brali: mieszkańcy (w tym młodzież), lokalni liderzy, przedsiębiorcy, eksperci, naukowcy, radni, przedstawiciele organizacji pozarządowych, administracji, instytucji otoczenia biznesu oraz sąsiadujących jednostek samorządu terytorialnego, prywatni inwestorzy i pozostałe zainteresowane osoby. Jednakże nieliczne są gminy, które zwracają uwagę na zaangażowanie interesariuszy bezpośrednio w kontekście funkcji turystycznej – jedną z nich jest gmina Wijewo, w której strategii znajduje się następujący zapis: „[...] Rozwój turystyki powinien iść w zgodzie z potrzebami mieszkańców [...]. Oferta turystyczna powinna więc być skierowana nie tylko do turystów, ale również dostosowana do wszystkich grup społecznych w gminie [...]”. Analiza powiatowych dokumentów strategicznych wykazała, że trzy z nich odnoszą się do partycypacji (lub jej braku) w kontekście rozwoju turystyki. W ramach współpracy i zaangażowania interesariuszy w zarządzanie turystyką przedstawiciele powiatów biorący udział w wywiadach eksperckich wymienili liczne organizacje i instytucje – przede wszystkim Wielkopolską Organizację Turystyczną (WOT), ale także: Klaster Turystyczny Szlak Piastowski w Wielkopolsce (powiat gnieźnieński); Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego (powiat koniński); Poznańską Lokalną Organizację Turystyczną, Wielkopolską Organizację Turystyczną, Unię Metropolii Polskich, POT, City Destinations Alliance (powiat poznański). W kwestii zaangażowania sektora prywatnego i wykorzystania partnerstw publiczno-prywatnych, tylko przedstawiciele powiatu poznańskiego ustosunkowali się do tej części badania. Sektor prywatny współuczestniczy w realizacji polityki turystycznej powiatu poznańskiego poprzez działalność w ramach Poznańskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej (PLOT).

W powiecie międzychodzkim w turystyce dostrzega się szansę dla mieszkańców powiatu, np. poprzez rozwój agroturystyki lub turystyki zdrowotnej. Władze powiatu poznańskiego świadome są, że rozwój funkcji turystycznej w długiej perspektywie generować może konflikty przestrzenne pomiędzy funkcją mieszkaniową a turystyczną. Nieco niepokojące są natomiast zapisy strategii miasta Poznania, w której znalazły się wzmianki o planowanym dostosowywaniu oferty do oczekiwań turystów, przy czym nigdzie nie wspomina się o mieszkańcach, zwłaszcza planując rozwój turystyki w centrum miasta: „... wydarzenia kulturalne i imprezy organizowane w atrakcyjnej przestrzeni śródmiejskiej spowodują, że centrum miasta stanie się rzeczywistym »sercem miasta« i jednocześnie unikatową atrakcją turystyczną”. Jest to postawa zaprzeczająca idei zrównoważonej turystyki.

Zgodnie z wytyczną piątą TSG wszelkie działania powinny opierać się na najnowszej i najlepszej dostępnej wiedzy oraz efektywnym przepływie informacji. Realizacja tej wytycznej częściowo powiązana jest z zaangażowaniem wszystkich interesariuszy w proces przygotowywania dokumentów strategicznych. Każda z zaangażowanych w szeroko pojęte konsultacje społeczne osób posiada wiedzę (choćby praktyczną) i doświadczenie (jest mieszkańcem i odczuwa bezpośrednio efekty planowanych w gminie działań), które stanowią cenny wkład w proces

formułowania realnych do osiągnięcia celów rozwojowych. Ponadto niektóre z analizowanych regionów podkreślają zaangażowanie w proces tworzenia strategii przedstawicieli nauki i grup eksperckich oraz wykorzystywanie, zwłaszcza w badaniach diagnostycznych, metod ściśle naukowych, np. Tarnowo Podgórne (Centrum Badań Metropolitalnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), Murowana Goślina (strategia została opublikowana w ramach serii Ekspertyzy i Raporty Wydziału Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), Złotów [m] (wykorzystano metodologię opracowaną przez P. Śleszyńskiego i T. Komornickiego), Złotów [w] (wykorzystano metodologię i standardy popularyzowane przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w ramach projektu Strategicznie dla Rozwoju). Korzystając z pomocy ekspertów zewnętrznych, niemal jedna czwarta analizowanych gmin wybrała Wielkopolską Akademię Nauki i Rozwoju oraz Krajowy Instytut Jakości (Swarzędz, Osieczna, Włoszakowice, Międzychód, Stare Miasto, Obrzycko, Wronki, Pniewy, Oborniki, Czarneków [w] i Szydłowo). W mieście Poznaniu od 2009 r. realizowany jest projekt Poznańskiego Barometru Turystycznego, prowadzony przez Poznańską Lokalną Organizację Turystyczną oraz pracowników Uniwersytetu Ekonomicznego.

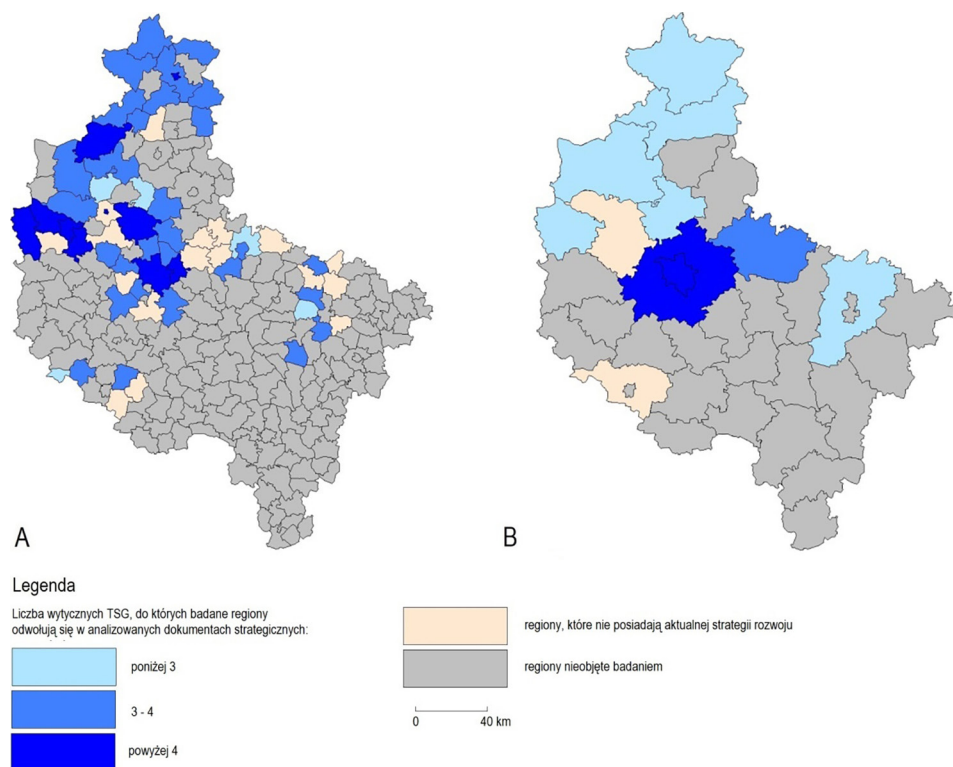
Szósta wytyczna TSG dotyczy zasady ostrożności. W analizowanych ustępach dokumentów zasada ta nie jest wymieniana bezpośrednio, a wzmianki o zagrożeniach wynikających z rozwoju funkcji turystycznej dotyczą raczej obecności na rynku konkurencji, sezonowości turystyki oraz braków infrastrukturalnych. Jedynie dwie gminy (Kazimierz Biskupi, Wieleń) oraz powiat obornicki – zwracają uwagę w analizie SWOT, że możliwe jest pogorszenie stanu środowiska oraz wręcz jego dewastacja przez nieodpowiedzialnych turystów. W innych zapisach wspomina się również o konieczności racjonalnego korzystania z walorów przyrodniczych oraz ograniczania antropopresji, np. gmina Suchy Las, Swarzędz, Złotów [m], Lipka, Okonek i Oborniki oraz powiaty: miasto Poznań, poznański, gnieźnieński i koniński.

Siódma wytyczna TSG jest w zasadzie pomijana w analizowanych dokumentach. Jedyna wzmianka o jakichkolwiek kosztach ponoszonych w związku z rozwojem branży turystycznej pochodzi ze strategii rozwoju miasta Gniezna i dotyczy kosztów przygotowania materiałów promocyjnych. Władze miasta mają świadomość, że wymierne korzyści finansowe dla miasta związane będą ze zwiększonymi wpływami z podatków od firm i osób prywatnych świadczących usługi turystyczne i że realne efekty finansowe widoczne będą po upływie dłuższego czasu.

Chłonność turystyczna to wskaźnik, do którego odwołuje się ósma wytyczna TSG. Do tej wytycznej nawiązują zapisy strategii miasta Poznań oraz 10 gmin, w tym najbardziej bezpośrednio ujmują to gminy: Tarnowo Podgórne, w której strategii zapisano wprost, że konieczna jest dywersyfikacja form turystyki w gminie, a polityka przestrzenna wobec najbardziej atrakcyjnych turystycznie miejscowości powinna być ukierunkowana na zapewnienie równowagi pomiędzy funkcją mieszkaniową i wypoczynkową; Okonek, gdzie zakłada się promowanie turystyki ekstensywnej; Chrzypsko Wielkie, w którym stawia się na zrównoważone

użytkowanie i ochronę zasobów wodnych, a także ukierunkowanie ruchu turystycznego na wyznaczone szlaki omijające cenne siedliska i miejsca lęgowe ptaków; oraz Sieraków, którego zapisy strategiczne zakładają dążenie do równowagi pomiędzy potrzebami gospodarczymi i wymaganiami ochrony środowiska. Ponadto gminy stosują bardziej ogólne zapisy o racjonalnym wykorzystaniu walorów środowiska przyrodniczo-kulturowego rozwoju turystyki i rekreacji (Swarzędz, Pniewy, Czerwonak, Czarnków [w], Rogoźno). Gminy Rogoźno, Wronki oraz Okonek planują też nawiązanie współpracy z Lasami Państwowymi. W gminach Oborniki oraz Międzybóże znalazły się dwa nieco sprzeczne zapisy – jeden mówiący o konieczności ograniczania antropopresji na obszarach cennych przyrodniczo podlegających ochronie, a drugi opisujący „znaczący udział terenów chronionych” jako element ograniczający rozwój turystyki i uniemożliwiający swobodną lokalizację inwestycji. W obu wymienionych gminach zapisy te mają dokładnie takie samo brzmienie.

Ostatnie zalecenie TSG dotyczy prowadzenia ciągłego monitoringu. Zalecenie to jest bezpośrednio realizowane przez miasto Poznań, które zakłada stworzenie systemu monitoringu rynku turystycznego. Również powiat poznański objęty jest

Ryc. 3. Liczba wytycznych TSG, do których odwołują się badane gminy (A) i powiaty (B) w swoich dokumentach strategicznych

Źródło: opracowanie własne.

monitoringiem prowadzonym przez Poznańską Lokalną Organizację Turystyczną. Także w zapisach niemal wszystkich analizowanych dokumentów znajduje się stwierdzenie, że realizacja wszystkich założeń strategii będzie monitorowana. Opisy prowadzenia monitoringu są na różnym poziomie szczegółowości – od bardzo ogólnych stwierdzeń, że monitoring będzie wdrażany, do rozbudowanych list wskaźników ujętych w tabelach ewaluacyjnych lub kart konkretnych projektów. Niejednokrotnie wymieniane są wskaźniki związane bezpośrednio z ochroną środowiska, ale nie pojawiają się one w kontekście rozwoju turystyki. Jedynie w przypadku gmin Trzcianka, Międzychód oraz Oborniki planuje się monitoring w oparciu o przynajmniej jeden wskaźnik nawiązujący do tej idei – są to: tworzenie szlaków turystycznych ze szczególnym uwzględnieniem ograniczania antropopresji oraz wskaźniki wynikające z zatrudnienia w turystyce, które pośrednio wiązać można z korzyściami dla ludności miejscowej.

Podsumowując, żaden z analizowanych dokumentów, ani na poziomie gmin, ani powiatów, nie odnosi się do wszystkich wytycznych. Jedynie powiat miasto Poznań odnosi się do siedmiu z nich, a w przypadku gmin – zapisy dotyczące rozwoju funkcji turystycznej w gminie Złotów [m] oraz Swarzędz udało się mniej lub bardziej bezpośrednio odnieść do sześciu z nich (ryc. 3).

Spośród dziewięciu wytycznych TSG, najmniej odniesień w analizowanych dokumentach strategicznych dotyczy zalecenia siódmego, dotyczącego kosztów rozwijania działalności turystycznej; najwięcej – do zalecenia czwartego, odnoszącego się do partycypacji. Miasto Poznań, jako najbardziej atrakcyjny region województwa wielkopolskiego w sposób najbardziej pełny odnosi się do zaleceń TSG, jednakże porównując je z pozostałymi analizowanymi jednostkami należy brać pod uwagę wielkość notowanego tam ruchu turystycznego oraz potencjalne problemy, które on generuje. Podobnie w przypadku miasta Gniezna, które jest znaną od lat miejscowością turystyczną. Możliwe, że oba te ośrodki wprowadzają ideę turystyki zrównoważonej jako reakcję na już widoczne skutki dynamicznie rozwijającej się branży turystycznej.

Wnioski

Analiza dokumentów strategicznych wybranych powiatów i gmin województwa wielkopolskiego wykazała, że turystyka jest uwzględniana w planowaniu strategicznym większości jednostek, jednak najczęściej w sposób ogólny i bez bezpośrednich odniesień do idei turystyki zrównoważonej. W wielu przypadkach rozwój turystyki utożsamiany jest z inwestycjami infrastrukturalnymi, zwiększaniem atrakcyjności danego obszaru czy działaniami promocyjnymi, podczas gdy kwestie ochrony środowiska, wpływu na lokalne społeczności czy ograniczania antropopresji są marginalizowane. Jedynie nieliczne gminy i powiaty odwołują się bezpośrednio do zasad turystyki zrównoważonej, a zapisy dotyczące tej tematyki mają raczej charakter pośredni i hasłowy. Zdarza się także powielanie sformułowań pomiędzy dokumentami różnych jednostek, co może świadczyć o braku pogłębionej diagnozy lokalnych uwarunkowań.

W analizowanych strategiach najczęściej odnotowywano deklaratywne podejście do planowania długoterminowego, udziału interesariuszy w konsultacjach społecznych i powiązania z innymi politykami rozwojowymi. Znacznie rzadziej pojawiały się odniesienia do zasad ostrożności, limitów chłonności turystycznej, kosztów środowiskowych czy konieczności stałego monitorowania wpływu turystyki na środowisko i społeczności lokalne. Wskaźniki ewaluacyjne ograniczają się najczęściej do danych ilościowych, takich jak liczba turystów, miejsca noclegowe czy zrealizowane inwestycje, nie uwzględniając w wystarczającym stopniu jakościowych aspektów zrównoważonego rozwoju.

Rekomendacje wynikające z badania wskazują na potrzebę wyraźniejszego uwzględniania turystyki zrównoważonej w dokumentach strategicznych. Wskazane jest opracowanie odrębnych strategii turystyki dla jednostek o dużym potencjale turystycznym, które uwzględniałyby wszystkie dziewięć wytycznych Grupy ds. Turystyki Zrównoważonej powołanej przez Komisję Europejską. Konieczne jest także wzmocnienie systemów monitorowania rozwoju turystyki, przede wszystkim pod względem środowiskowym i społecznym. Duże znaczenie ma również rzeczywiste zaangażowanie mieszkańców w procesy decyzyjne oraz tworzenie dokumentów strategicznych w oparciu o rzetelną diagnozę i unikalne uwarunkowania lokalne, z wykorzystaniem wsparcia eksperckiego i naukowego.

Konflikt interesów

Autorka deklaruje brak występowania konfliktu interesów. Oświadczają, że tekst artykułu jest w całości jej dziełem.

Literatura / References

- Agenda for a sustainable and competitive European tourism. 2007. (<https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fmsit.gov.pl%2Fdownload.php%3F%3D1%26id%3D11890&p-sig=AOvVaw0m0wbC9xTFDZ2kFE57zLqm&ust=1724444260831000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CAQQn5wMahcKEwiQx9vNtYmIAxUAAAAAHQAAAAAQBA;do=26.07.2024>).
- Bank Danych Lokalnych. 2024 (<https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start>).
- Banaszkiewicz M., Graburn N., Owsianowska S. 2017. Tourism in (Post)socialist Eastern Europe. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 15(2): 109–121.
- Barata-Salgueiro T., Mendes L., Guimaraes P. 2017. Tourism and urban changes: lessons from Lisbon. [W:] M. Gravari-Barbas, S. Guinand (red.), *Tourism and Gentrification in Contemporary Metropolises*. Routledge, s. 255–275.
- Barrera-Fernández D., Bujalance S., Scalici M. 2019. Touristification in historic cities: Reflections on Malaga. *Revista de Turismo Contemporaneo*, 7, 1: 93–115.
- Baudry S. 2017. Rome: a cultural capital with a poor working-class heritage: strategies of touristification and ratification. [W:] M. Gravari-Barbas, S. Guinand (red.), *Tourism and Gentrification in Contemporary Metropolises*. Routledge, s. 134–152.
- Blanco-Romero A., Blázquez-Salom M., Morell M., Fletcher R. 2019. Not tourism-phobia but urbanophilia: understanding stakeholders' perceptions of urban touristification. *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 83: 1–30.
- Council of Europe. 2024 (<https://rm.coe.int/09000016804efdbf>).

- Crespi-Vallbona M., López-Villanueva C. 2023. Citizen actions in touristic neighbourhoods: Barcelona as a case study. *Current Issues in Tourism*. <https://doi.org/10.1080/13683500.2023.2218603>
- Dogru T., Bulut U. 2018. Is tourism an engine for economic recovery? Theory and empirical evidence. *Tourism Management*, 67: 425–434.
- Doods R. 2005. Barriers to Effective Implementation of Policy: Sustainability in Tourism Destination. PhD Thesis, University of Surrey, Guildford.
- EU Guidebook on Sustainable Tourism for Development (<https://www.unwto.org/EU-guidebook-on-sustainable-tourism-for-development>; dostęp: 20.07.2024).
- Freytag T., Bauder M. 2018. Bottom-up touristification and urban transformations in Paris. *Tourism Geographies*, 20(3): 443–460.
- Gotham K. 2005. Tourism Gentrification: The case of New Orleans' Vieux Carré (French Quarter). *Urban Studies*, 42(7): 1099–1121.
- Gravari-Barbas M., Guinand S. 2017. Introduction: addressing tourism-gentrification processes in contemporary metropolises. [W:] M. Gravari-Barbas, S. Guinand (red.), *Tourism and Gentrification in Contemporary Metropolises*. Routledge, s. 1–22.
- Liu Z. 2003. Sustainable Tourism Development: A Critique. *Journal of Sustainable Tourism*, 11(6): 459–475.
- McCool S.F., Moisey R.N. (red.) 2001. *Tourism, Recreation and Sustainability*. Wiley and Sons, Chichester.
- Muler-Gonzalez V., Coromina L., Galí N. 2018. Overtourism: Residents' perceptions of tourism impact as an indicator of resident social carrying capacity – Case study of a Spanish heritage town. *Tourism Review*, 73(3): 277–296. <https://doi.org/10.1108/TR-08-2017-0138>
- Niezgoda A. 2006 *Obszar recepcji turystycznej w warunkach rozwoju zrównoważonego*. Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Novy J., Colomb C. 2017. Urban tourism and its discontents: an introduction. [W:] C. Colomb, J. Novy (red.), *Protest and Resistance in the Tourist City*. Routledge, s. 1–30.
- Pixova M., Sladek J. 2017. Touristification and awakening civil society in post-socialist Prague. [W:] C. Colomb, J. Novy (red.), *Protest and Resistance in the Tourist City*. Routledge, s. 73–89.
- Seraphin H., Sheeran P., Pilato M. 2018. Over-tourism and the fall of Venice as a destination. *Journal of Destination Marketing & Management*, 9: 374–376. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2018.01.011>
- Sequera J. 2020. Touristification, transnational gentrification and urban changes in Lisbon: The neighbourhood of Alfama. *Urban Studies*, 57(15): 3169–3189. <https://doi.org/10.1177/0042098019883734>
- Snepenger D.J., Johnson J.D. 2005. Resident's Perception of Tourism Development. *Annals of Tourism Research*, 21(3): 629–642.
- van der Steina A., Rozite M. 2018. Tourism development in Riga: Resident Attitudes Towards Tourism. [W:] D.K. Müller, M. Więckowski (red.), *Tourism in Transitions. Recovering Decline, Managing Change*, Springer, s. 137–156.
- Vianello M. 2017. The No Grandi Navi campaign: protests against cruise tourism in Venice. [W:] C. Colomb, J. Novy (red.), *Protest and Resistance in the Tourist City*. Routledge, s. 171–190.
- World Travel & Tourism Council. 2023. Economic Impact (<https://wttc.org/research/economic-impact>).
- Zeszyt metodologiczny. Walory turystyczne w powiatach i ich otoczeniu. 2023. GUS, Warszawa.

Sustainable Tourism as a Component of Strategic Planning and Regional Policy in the Most Attractive Regions of Greater Poland Voivodeship

Abstract: The article explores the extent to which principles of sustainable tourism are incorporated into the development strategies of the most tourist-attractive areas in the Greater Poland (Wielkopolska) region of Poland. The research covers 11 counties and 62 municipalities and is based on the analysis of strategic documents and expert interviews. Although tourism is generally acknowledged as an important sector in most local strategies, references to sustainability are rare and often vague. The study reveals that recommendations provided by

the Tourism Sustainability Group (TSG) have not been fully implemented. There is a significant need for dedicated, sustainability-focused tourism strategies, better monitoring systems, and more active participation of local communities in tourism planning processes.

While some municipalities demonstrate awareness of the potential for integrating tourism with other sectors such as agriculture or local craftsmanship, this remains limited. Similarly, although most of the strategic documents were developed using participatory methods and expert consultation, this involvement is rarely specific to tourism. Long-term planning and environmental limits, such as carrying capacity, are also insufficiently addressed.

In conclusion, the article emphasizes the necessity for more comprehensive, practical, and context-specific planning tools that genuinely align with the principles of sustainable tourism in regional and local governance.

Keywords: sustainable tourism, local development, local policy

Data przekazania tekstu: 3.07.2025; data zaakceptowania tekstu: 12.11.2025.

Article submitted: 3.07.2025; article accepted: 12.11.2025.